

"ЗРОЗУМІТИ ЧОРНОБИЛЬ..."

Наталка ПОКЛАД

Видання Олександра Купного "Живі, поки нас пам'ятають" приурочене до 25-річчя Чорнобильської катастрофи і, без жодного перебільшення, справді є сенсаційним. Воно не тільки розповідає про інтригуючі деталі багаторічного "діалогу" суспільства з Чорнобилем, про будні й героїзм у тих екстремальних обставинах простих людей та вищих керівників, а й зачіпає проблеми, які донині сприймаються неоднозначно, особливо коли йдеться про побудову нового безпечного конфайнменту

В книжці вміщено сповіді дванадцяти учасників ліквідації страшної аварії, що потрясла світ. Кожен із них прийшов до Чорнобиля своєю дорогою. Скажімо, професор, начальник Лабораторії проблем Чорнобиля "Курчатовського інституту" Олександр Боровий на момент аварії був начальником лабораторії з вивчення нейтрино. В 1986 році – член Оперативної групи від Курчатовського інституту в Чорнобилі, потім – її керівник... У Чорнобилі спалив своє горло. Як пише у невеличкій преамбулі до розмови з ним О.Купний (такі преамбули є перед кожною з дванадцяти розповідей-сповідей), "виявилось, що у багатьох, хто прийшов до Чорнобиля зразу після аварії, сидав голос. У когось – лише на деякий час, у когось – назавсім..."

"БЕРЕГТИСЯ – НЕ ОЗНАЧАЄ БОЯТИСЯ..."

Ось що розповідає О.Боровий: "Слово "Чорнобиль" уперше ввійшло в моє життя, коли увечері 29 квітня пролунав дзвінок, і академік С.Беляєв, директор нашого відділення, негайно попросив прийти й допомогти з розрахунками, що робляться для Чорнобиля. Необхідно було дізнатися, скільки і якої радіоактивності накопичилося в ядерному паливі зруйнованого реактора за період його роботи. Хоча такі розрахунки робилися й раніше, проте, як досить швидко з'ясувалося, їхня точність була невисокою, і вже перші вимірювання викинутої радіоактивності виявили велике розходження між передбаченнями й дійсністю. Зрозуміти таку важливу річ, яка частина палива викинута при аварії в навколишнє середовище, а яка залишилася в блоці, опираючись на ці дані, було неможливо..."

Майже детективна історія (зрештою, кожна розповідь у книжці – між реальністю й детективом), однак саме такою була тоді ситуація. Люди працювали на межі своїх можливостей, а часто – і важачи, свідомо чи несвідомо, своїм життям. "До середини травня були отримані перші оцінки кількості плутонію (і ядерного палива), викинутого з реактора в навколишнє середовище під час аварії. Та це було далеко не легке завдання", – стримано констатує О.Боровий, і можна лише здогадуватися, скільки труднощів – і то не тільки технічного характеру – довелося подолати колективу і самому герою розповіді.

А до літа 1986 року, на основі отриманих даних, Курчатовський інститут надав Урядовій комісії попереднє розподілення кількості палива, викинутого на територію. Його виявилось (3,5 плюс-мінус 1,5 %) від того, що знаходилося в

реакторі. В зруйнованому блоці залишалося близько 95% палива.

"Проминули роки, заміри забрудненості проводили сотні наукових груп із десятків країн, кількість досліджуваних проб вимірюється вже тисячами, а отримані 1986 року оцінки практично не змінилися", – зазначає професор О.Боровий. А ще він розповідає про те, як добився в Урядовій комісії права хоч зрідка інструктувати військовослужбовців, які, не відаючи про смертельну небезпеку, йшли на зруйнований блок; про таємничу "слонову ногу"; про умови праці й життя науковців (мешкали курчатівці разом із колегами з Київського інституту ядерних досліджень. До речі: сама лабораторія розташовувалася в гінекологічному відділенні місцевої поліклініки, оскільки це єдине приміщення, де було багато кахлю й нержавійки, а вони легко дезактивуються); про сенсаційний звіт делегації СРСР перед МАГАТЕ; про черствість чиновників із Урядової комісії, а також про створення міжнародного "Чорнобильського фонду" та про різні варіанти перетворення об'єкта "Укриття"... Треба сказати, що Олександр Боровий – ще й автор книги "Мій Чорнобиль", написаної цікаво й чесно.

В БАТИСКАФІ – НАД БЛОКОМ

Ігор Євгенович Голубєв на момент аварії на ЧАЕС працював у відділі високотемпературної енергетики Курчатовського інституту – займався розробкою високотемпературних гелій-охолоджуваних реакторів. Молодому й енергійному, йому захотілося не просто екстриму – захотілося бути корисним. Тож різними обхідними шляхами він таки потрапив до Чорнобиля...

Перед групою було завдання розмістити датчики на 4-му блоці, налагодити апаратуру й проводити вимірювання температури, інтенсивності гамма-випромінювання й витрати повітряних потоків. Місця вже були визначені розвідниками (вони ж "сталкери"). Наприклад, це басейн-борботер, знамените "тепле" приміщення 213, в якому була гаряча стіна з температурою плюс 60-70 градусів (а поруч із нею розташовувалася "слонова нога").

Добиратися до "гарячих" точок доводилося де бігом, де повзком. Протягли кабелі та обладнали пультами в приміщенні з підготовки води хімічного цеху ЧАЕС. Там встановили й апаратуру, зібрану буквально "з миру по нитці". Щось привезли з собою, щось узяти на станції, щось збирали й монтували на місці: частотоміри, осцилографи, звуковий генератор, блоки живлення тощо... Багато приладів перепаювали та монтували самостійно, тому руки мали весь час подряпані...

Знов-таки – екстрим за екстримом. І на кожному кроці – ризик. Якось треба було просканувати гамма-візиром радіаційні поля над дахом машинного залу і над зруйнованим блоком. Дозвіл отримали на роботу вночі, оскільки вдень крани, що мали підняти "батискаф", зайняті...

Швидко під'їхали, залізли в свинцеву кабінку, і їх підняли. А потім почали повільно возити вздовж машинного залу туди-сюди. За законом підлості тут-таки якісь дротики від'єдналися. У кабінці – майже темно, тільки підсвітка приладів та ліхтарика. "Тісно, адже нас троє, – розповідає Ігор Євгенович. – Зрештою, я, як справжній розвідник, навпацки знайшов ті дротики і якось їх з'єднав. Крім того, приладом ДП-5 я мав вимірювати радіаційний фон. Все-

редині "батискафа" – десь 2-3 мілірентгени на годину, а зовні – по-різному: від одиниць до десятків рентген на годину. Встигли лише пару разів проповзти галсами над дахом машинного залу – і тут відключили електрику. "Демаг" (кран) зупинився, а ми зависли. Розуміли, що сам трос навряд чи обірветься. Застрягнути в ліфті на верхніх поверхах, гадаю, страшніше. Надзвичайно незручно й незатишно було сидіти в тісноті, м'язи задубіли, довкола темно, кабінка легко погойдувалася туди-сюди. Дві години чекали в підвішеному стані. Друзі підтримували нас по рації, та й ми самі всякими жартами й розмовами відволікали себе від сумних думок..."

НЕСПОДІВАНЕ Й ВАЖЛИВЕ

Є в книжці цікава розповідь Сергія Вікторовича Кошелева, який працював на станції у групі фото, відео та дозиметричної розвідки. На завершення її він зазначає: "Після закінчення найтяжчої фази ліквідації не варто було обмежуватися пуском третього блока ЧАЕС. Треба було добувувати п'ятий і шостий блоки. Можливо, навіть будувати нові. І, на мій погляд, зупиняти станцію не можна було.

Дванадцять сповідей, серед яких спода-роздуми Олександра Олександровича Ложкіна – тодішнього співробітника тресту "Спецмонтажмеханізація" – про проблеми свинцювання техніки; Олександра Володимировича Перфілова – старшого інженера відділення загальної та ядерної фізики Курчатовського інституту, який зазначає: "В Чорнобилі при Урядовій комісії було три оперативні групи: Курчатовського інституту, Держкомгідромету та Мінздоров'я. Наша група займалася дослідженням блока, а ще ми слідкували за поширенням радіоактивності в 30-кілометровій зоні. Нас дуже цікавило, як розповзається плутоній. Він має таку унікальну й погану здатність – розповзатися..."

Режисер-документаліст Ролан Петрович Сергієнко зняв спочатку фільм "Дзвін Чорнобиля", який отримав великий резонанс на багатьох кінофестивалях Європи (фільм купили 36 країн

світу). Тож йому вже не могли заборонити знімати фільми про Чорнобиль і змушені були пускати в Чорнобильську зону. Так, ще могли заборонити фільми, як то сталося з "Порогом", але розвал Союзу допоміг показати їх людям. Фільми Ролана Сергієнка про Чорнобильську катастрофу й трагедію: "Дзвін Чорнобиля" (1986), "Поріг" (1988), "Не питай, по кому дзвонить дзвін" (1989), "Дзвін дзвонить по тобі" (1989), "Наближення до Апокаліпсису. Чорнобиль поруч" (1991), "Чорнобиль. Тризна" (1993), "Чорнобиль. Післямова" (1996), "Чорнобиль. Заповіт" (2001), "Музей неминучості" (2005).

Кожен із героїв книги (а це й Ірина Яківна Симановська, й Андрій Володимирович Воробйов, і Володимир Васильович Токаревський – доктор фізико-математичних наук, професор, на момент аварії – заввідділу атомної енергії київського Інституту ядерних досліджень, і Костянтин Павлович Черцов, який у Чорнобилі з 7 червня 1986 р., і Володимир Георгійович Щербина – перший директор об'єкта "Укриття") – унікальні люди. Вони пройшли випробування Чорнобилем і бачать його в комплексі проблем. Головною серед них сьогодні є побудова нового безпечного конфайнменту. Це велика складна тема, яку висвітлює книжка О.Купного. Не зважити на це сьогодні неможливо, а сприйняти легковажно – неприпустимо.

"Зрозуміти Чорнобиль – це не тільки зрозуміти причини аварії, необхідно ще й зрозуміти, як ліквідовувались наслідки аварії, і як до цього часу працюємо. Ми ж усе ще перебуваємо у процесі ліквідації наслідків аварії. 25 років ліквідуємо. Мій внук і правнуки будуть ліквідувати, і все це триватиме періоди напіврозпаду стронцію, цезію і плутонію.

Масштаби ліквідації наслідків, як шагренава шкіра, будуть стискатися до території з ЧАЕС у центрі. Обсяги ліквідації наслідків скоротяться, але нікуди не подінуться. На бюджет України буде постійне навантаження із фінансування ліквідації наслідків плюс експлуатація "Укриття"...". Це слова Валентина Іполитовича Купного, авторського батька.

Книжка Олександра Купного потрібна не лише для історії, а й для нинішніх поколінь – щоб осмислити уроки Чорнобиля.